

İçindekiler Tablosu

Osmanlı'nın "Müstesna Eyaletler"i ve Şam'a İhtisab Vergisi Konulması Meselesi ...	3
İhtisab Vergisine İlk Tepkiler, Sebepleri ve Alınan Bazı Tedbirler	4
II. Mahmut'un Mehmet Ali Paşa'yı Cezalandırma Planı	5
Şam'ın Durumu, Yapısının Bozulması ve Şam'da Filizlendirilen Türk Düşmanlığı	6
Selim Mehmet Paşa ve Şam'a Gelişi	6
İsyanın Başlaması ve Gelişimi	7
Selim Mehmet Paşa'nın Yakılması Hadisesi	9
II. Mahmud'un Şam Halkını Yeniden Kazanma Gayreti	11
Sonuç	11
Dipnotlar	14

Dr. Mustafa BIYIKLI

Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türkiye

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

Osmanlı Devleti'nin güç ve sefer hareketinden, taarruz durumundan savunma durumuna geçmesiyle, yani Osmanlı'nın İslamlaştırma, Müslümanlaştırma hareketine karşılık Batı'nın, Osmanlı dünyasını Batılılaştırma ve kendi kültürlerine uygun çağdaştırma, çıkarları doğrultusunda yönlendirilebilecek, kullanılabilir çıkarıcı çağdaş zümreler yetiştirme, dolayısıyla sömürge hareketine başlamasıyla, batı ile Doğu arasındaki, varlığını gösterme ve üstünlük mücadelesinin seyri de değişmişti. Viyana bozgunundan sonra Batı'da moral ve güven yükselirken, o nispette belki de daha hızlı bir şekilde Doğu'da, Osmanlı dünyasında moral ve güven azalarak devam ederken Batı hareketi karşısında tereddüt ve endişeler de gittikçe artmaya başlamıştı. Buna Fransız İhtilali'nin tesirlerini ve Napolyon'un Mısır seferini de eklediğimizde Şam vak'asının temellerinin nasıl atıldığını görürüz.

19. yüzyılın başından itibaren kültürel soğukluk ve uyku sürecine giren Osmanlı dünyasında, "parasızlık" yüzünden "karakter ve ahlak bozukluğu"nun da gittikçe artması iç bozgunu da beraberinde getiriyordu. Bu vaziyette 19. yüzyıla girerken gittikçe artan isyanlar, savaşlar sürecini yaşayan Osmanlı dünyası hakkında Batı'nın aldığı karar şuydu: Osmanlı'nın kültürel uyanışına sebebiyet vermeden onu Batılılaştırma... Bu hadiseler ve bilhassa işgaller, isyanlar karşısında iktisadî, askerî, siyasî ve sosyal açıdan gittikçe güçsüzleşmiş, çözülme ve çöküş sürecine girmiş olan Osmanlı Devleti, daha çok ekonomik yönden zor durumda ve parasızlıkla da karşı karşıya kalmıştı. Osmanlı, Akdeniz'de, gücünü tamamen kaybetme sürecine de girmişti. İşte bilim, sosyal hayat, iktisat ve politika hareketleriyle buna Batı, Kahire ve Şam'dan başlamaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Güney desteğini gittikçe zayıflatacak olan bu faaliyetler Şam vak'asının zeminini de hazırlamıştı.

1831 Şam vak'ası,¹ Osmanlı Devleti'nde bir dönüm noktası teşkil eden önemli hadiselerden biri haline geliyordu. Şam vak'asının neticeleri, Osmanlı Devleti'nin çöküşünün yolunu açan ve hızlandıran sebepleri oluşturacaktı.

Şark meselesi sürecinin gelişerek ve genişleyerek devam ettiği, isyanların vuku bulduğu bir sırada Mısır'da Kavalalı Mehmed Ali Paşa olayı, ihanet ve isyanı süreci de başlamıştı.²

Yeniçeri hadisesi beklenmedik bir zamanda patlak verdiği için, Avrupa devletleri olayın şaşkınlığı içinde devletin bu hadiseden sonra yeniden kuvvet bulacağını zannederken, bazıları da, böyle bir hadisenin devleti tamamen zaafa sürükleyeceği kanaatine varmışlardı. Bu zorluk, talimli asker sayesinde atlatılabilecek durumda idiyse de, bu şekilde yetiştirilen askerlerin çoğalmasında ve hemen düzene konulmasında devletin iktisadî gücü yeterli değildi. Devlet otoritesi gittikçe zayıflıyordu. Padişahın çevresinde eskisi gibi vasıflı sadrazamlar ve paşalar kalmamıştı. Sadrazamlar ve paşalar, Padişahın emri doğrultusunda devlete sadakati sağlayacağı yerde kendi kafalarına göre icraatta bulunmaları da bu felaketlerin davetçisi olmuştu.³ Devlet otoritesinin zayıflaması, dirayetli devlet adamı yokluğu, idari düzensizlik, eyaletlerde de tesirini göstermeye başlamıştı. Vezirlerden niyeti bozuk ve fırsatı ganimet bilen kişiler, durumdan faydalanarak mevcut düzeni kendi çıkarlarını sağlayacak şekilde bozmakta tereddüt etmiyorlardı.⁴ Bu yüzden devlet adamları sık sık değiştiriliyordu. Mesela, 1820 ile 1830 yılları arasında, 9 Sadrazam, 6 Şeyh'ül-İslam, 13 Yeniçeri Ağası (en son 1826), 12 Sadaret Kethüdası, 8 Başdeftardar değiştirilmiştir.⁵ 1808'den 1831 İbrahim Paşa'ya kadar Suriye valiliğine Şam Beylerbeyi olarak 17 vali ve sadece 1830-1831 arası yani bir yıl içinde 3 vali atanmıştır.⁶ Paşaların, Padişahın emri doğrultusunda devlete sadakati sağlayacağı yerde kendi kafalarına göre icraatta bulunmaları felaketlerin davetçisi olmuştur.⁷ Bu durum, devlet ve eyaletlerdeki

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

idarî istikrarsızlığın bariz bir göstergesiydi.

Başarılı mı başarısız mı olacağı belli olmayan bir dönüşüm süreci olarak klasik tarzdan Avrupaî tarza meyilli bir teşkilatlanmaya geçişin olduğu bu geçiş yıllarında yapılan bütün Avrupaî değişim çalışmaları da halk arasında çeşitli tepkiler meydana getirdi ve çeşitli eyaletlerde isyanlar çıkmasına sebep oldu. Bu Avrupaî faaliyetlere karşı duyulan tepkiyi Batı ve Rusya kendi lehine netice verecek şekilde iyi kullanıyordu. Osmanlı Devleti'nde doğan bu karışıklıktan istifade edilerek diğer eyaletlerle beraber Şam bölgesinde de Hıristiyan ve Müslüman halkı padişah ve devlete karşı soğutmak için çeşitli propagandalar yapılıyordu. Bununla beraber Batılı devletlerin Osmanlı Devleti içindeki Hıristiyan azınlıklar ve bilhassa Şam bölgesi Hıristiyanları üzerinde hakim nüfuzları da gittikçe artmaya başlamıştı. Ekonomik bunalımdan dolayı Müslüman halk huzursuzluk içinde fakirleşirken, Hıristiyan, azınlık halka Batılı devletlerin ve Rusya'nın himaye politikaları gereği destek vermeleriyle de denge onların lehine bozuluyordu.⁸ Artık her bölgede gün geçtikçe yeni yeni meseleler ve karışıklıklar meydana gelmekte ve diğer bölgelere de sirayet etmekteydi.⁹

Osmanlı'nın "Müstesna Eyaletler"i ve Şam'a İhtisab Vergisi Konulması Meselesi

Bu bunalımlı zamanda Osmanlı Devleti, sefer-i hümayun masraflarını tertip ve çoğaltılmak, yeni kurulan Asakir-i Mansûre-i Muhammediye ulûfe ve masrafları karşılamak üzere¹⁰ Eyalet-i Mahrûseye¹¹ de, ihtisab maddesi uygulayarak, "ihtisab resmi"¹² denilen bir vergi koymak mecburiyetinde kalmıştır. Çünkü ordunun yiyecek, giyecek, silah vs. ile maaşlarının karşılanması için lüzumlu paranın hazinenin mevcut gelirleriyle karşılanamaz oluşu yeni kaynakların aranmasına sebep olmuştu. Ancak resm/vergi konusunda, "Müstesna eyaletler"¹³ denilen ve idare noktasından umumi hükümler dışında muameleye tabi tutulan eyaletlerin ayrı bir özelliği vardı. Bunlar: Sayda Eyaleti (Beyrut ve Suriye), Halep, Bağdat, Basra, Musul, Trablusgarp, Bingazi, Hicaz ve Yemen'di. Bunlardan Hicaz ile Basra'nın arazisi arâzî-i oşriyyeden,¹⁴ diğerlerinin arazisi, arâzî-i haraciyyeden¹⁵ sayılırdı. Bunlar fetholunduklarında zeâmet ve tîmâr usulüne tabi tutulmadığı gibi mali işlerine de merkez tarafından müdahalede bulunulmuyordu. Halkı eskiden beri ne gibi tekâlif ile mükellef idiyse hazine için de o alınmış ve arazileri hakkında eski hükümler de o hal üzere bırakılmıştı.

Müstesna Eyaletlerin ayrı bir özelliğe tabi tutulmalarında birçok sebepler vardı. Halkının, aşiretler ve kabilelerden müteşekkil ve muhtelif din ve mezhebe tabi olmaları ve mevkilerinin siyasi olarak nazik ve mühim olması başlıcalarını teşkil ediyordu. Bu eyaletler "Müfrez'ül-Kalem"¹⁶ namıyla ayrıca "Mısır Hazinesi", "Şam Hazinesi", "Bağdat Hazinesi", "Yemen Hazinesi" gibi hazine teşkil ederlerdi. Hicaz eyaletinin ise ayrı bir yeri vardı çünkü, Haremeyn'i yani Mekke ve Medîne'yi içine alıyordu. Haremeyn arazisi ziraata müsait olmadığı için halkı ticaretle iştiğal ediyordu. Bu eyalet halkını, Osmanlı Devleti vergi ile mükellef tutmamıştı.¹⁷ Osmanlı Devleti zor durumda kalınca Asakir-i Mansûre masrafları karşılığı olmak ve "Nizam-ı mülkiyeden olan ve memalik-i mahrusa-i şahane"nin yani mülk nizamından olan ve Osmanlı ülkesinin tamamından alınmak üzere konulan ihtisab vergileri, 1829 senesinde İstanbul'da icra olunduktan sonra taşrada da uygulanmaya konulmuştu. Kethüda kalemi hulefasından Emin Bey, bir ferman ile Şam eyaletine (Suriye eyaletine)¹⁸ ihtisab emini tayin edilmiş, ¹⁹ Şam'da da icrası için ihtisab vergisi konmuş, 1830 senesi Şam valisi Salih Paşa'ya da uygulanması için emir verilmişti. Durum böyle olunca, Şam'da ihtisab eminliği için Osman Paşa istenmiş ise de, Defterdar Efendi, ihtisab

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

eminliği için hacedândan Kethüda Kâtibi hulefasından Rauf Paşa'nın idaresinde birkaç sene tecrübe kazanmış olan Emin Bey'in tayinini uygun görmüştü. Ancak Hac zamanı olduğu ve Emin Bey de Hacda olduğu için İhtisab maddesi, Şam, Hama ve Humus'ta henüz uygulanmaya başlanmamıştı.²⁰

Aslında daha önce ihtisab müessesesi, "Emr-i bi'l-maruf ve nehyi an'il-münker" esasına dayanan ve Hz. Ömer zamanından beri İslam'da mevcudiyetini devam ettiren bir müessese idi. 19. asrın başlarında, devrinin ifadesiyle "şiraze-i nizamından çıkmış" ihtisab kanunlarının yürüyemez hale gelmesiyle bu yolla devlet hazinesine giren gelir de azalmıştı. Müessesenin işler hale gelebilmesi için 1826'da yeni bir düzenlemeye gidilmişti.²¹ Bundan esas gaye, Kızılbaşların, içine girip bozduğu Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından hemen sonra kurulan Asakir-i Mansûre-i Muhammediye masraflarının karşılanabilmesiydi. Hatta bu sebeple toplanacak yeni vergiye "Rusum-u cihadiyye" adı da verilmişti. Ancak bu yeni sisteme geçilirken, mahallinde, kadılar ve esnaf kethüdalarının yapacakları incelemeler sonucu tespit edilerek, vergi miktarlarının halkın kaldıracabileceğinin üstünde olmamasına itina gösterilmesi hususunda titiz davranılmakta ve gönderilen hükümlerde ilgililer bu hususta ikaz edilmekte idi.²²

Eski bazı vergilerin artırılması yanında yeni konan vergiler de hep Asakir-i Mansure-i Muhammediye içindi. Bu arada halk da madrabazların, onları istismar etmelerinden kurtarılmaya çalışılmıştır.²³ İşte ihtisab, damga vergileri ve bazı maddeler üzerine devlet inhisarı konması hep bu mansure hazinesine gelir temini gayesiyle alınmış tedbirlerdi.²⁴ Bundan dolayı II. Mahmud, Suriye eyaletinden de vergi almakta ısrar etmişti.

Ancak ihtisab vergisini uygulamaya koyacak kişilerde aranan önemli vasıflar da vardı. Bu dönemdeki devlet adamı kıtlığı, devlet adamları ve memurlarında belli vasıfların olmaması, Padişahın uygulamalarında aksaklıkların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Mesela, Muhtesib'in²⁵ içtimai ve iktisadi hayatla ilgili evvelden beri belli vazifeleri vardı. Bunlar: Muhtesib'in esnafı kontrol etmesi; kola çıkması, fiyat tespit ve kontrolü (narh), esnafın fiyat ve kanunlarda nizamla uygun hareket edip etmediğini kontrol etmesi, işyeri açma ruhsatı vermesi, vergi toplama salahiyeti, ihtisab gelirlerini sarf yerini tespit ve tayin etmesi, kıyafetleri tespit ve kontrolü, dini, adli vazifeleri....²⁶

Bunları uygulayabilecek muhtesibde ve bu muhtesibin tayininde aranan şartlar ise şunlardı: Müslümanlık, mükellefiyet, erkek olmak, adil olmak, izinli olmak, kudreti yeter olmak, ilim sahibi olmak, ilmiyle amil olmak, tek gayenin Allah rızası olması, verâ ve takvâ sahibi olmak, iyi ahlak sahibi olmaktı.²⁷

İhtisab Vergisine İlk Tepkiler, Sebepleri ve Alınan Bazı Tedbirler

Şam halkı, haccı şerif kilerine bağlı idi. İhtisab maddesinin uygulanabilmesi için de halkın himmeti ve bunu benimseyip fedakârlık yapması gerekiyordu.

Ancak, o vakit Şam valisi olan Rauf Paşa, ihtisab vergisinin Şam'da sırası olmadığı ve bunun ortalığın tutumundan malum olduğunu söylemişti. Fakat Padişahın gelen emrinde mali sıkıntıdan dolayı tehir edilmemesi istenmekteydi.²⁸

23 Ocak Pazar günü Müftü, Nakib'ül-Eşraf'ın²⁹ izniyle aşiret reislerinden bazıları, saraya gelerek vergiyi kabul ettiler. Ancak Pazartesi günü sarayın kapısında toplanarak vergi alınmasını protesto ettiler. Ulemanın nasihatlarına rağmen çıkan olaylarda bir kaç kişi öldü

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

ve yaralandı. Saray kapısının önüne bir top konularak şiddet muamelesi gösterildi ise de ihtilalin sonu kötü olacağı ve hac mevsiminin yaklaştığı, vergi hususunda ısrar olunursa umur-ı hacca hanel gelebileceği, böyle bir durum ve zamana pek de ısrarın sırası olmadığı³⁰ Bab-ı Âli'ye bildirildi. Hacdan döndükten sonra çaresine bakılması uygun olacağı kararı alınarak böylece hadisenin önüne geçilmiş oldu.³¹

Şam'ın ileri gelenleri vergiyi vermeyi merasimle kabul etmişler ise de mali sıkıntılardan dolayı kabul etmekten öte bir şey yapamıyorlardı. Çünkü hac masrafları ve hacda bazı hizmetlerin karşılanması işini esnaf yürütmekte idi. Esnaf da mali gücü zayıf olduğundan bu durumu protesto ederek iki gün dükkanlarını kapattılar.³²

Bu hadiseler olmadan önce Şam uleması ve ileri gelenleri toplanarak istişare yaparak, Şam kadısı da ayet, hadis, ve evliya sözleriyle, Şam'ı Şerifin "Belde-i Tay-yibe", "Bab'ül-Kabe", "Enbiyalar ve evliyalar beldesi", "Haremeyn-i Muh-teremeyn" mülkü olduğunu bu sebeplerle ihtisab vergisinin (ihtisab resminin) Şamlılardan affedilip alınmaması ve bu durumdan müstesna tutulmasını istemişlerdir. Hatta bu hususta beş vakitte duacı olacaklarını bildirmişlerdi.³³

Halkın, kamuoyunun bu tutumu karşısında Şam'da 1830 senesinde ihtisab vergisi uygulamaya konulamamıştır.³⁴

İhtisab maddesinin uygulanmasındaki zorlukları, yukarıda belirtilen gerekli vasıflara tam haiz muhtesiblerin bulunmaması, halkın ve esnafın malî sıkıntılar içinde olması, halkın, esnafın ve eşrafın vergilere alışık olmayışı ve mevcut istisnaî durumun elden gitmemesi ve dinî hassasiyeti³⁵ yanında dinî ve idarî duygularının dejenere oluşuna, bölgenin Müslim ve gayrimüslim olarak meşrep ve mezhebinin karışıklığa müsait olmasına bağlamak mümkündür.

Bu durum içinde Devlet-i Aliyye ile Şam halkı arasındaki münasebetler nazik bir duruma gelmişti. Herkes kendisine dokunulmadığı hallerde huzur içindeydi. Şam halkında zayıf da olsa Padişaha karşı sadakat ve itaat mevcuttu. Fakat Padişahın her emrini kaldıracak durumda da değillerdi. Bu sebeple ihtisaba hemen tepki göstermemişlerdi. Önce meşru yolları aramışlardı. Ancak ihtisab maddesinin konulmasından sonra Şam'da halkın huzuru ve Devleti Aliyye ile Suriye eyaleti arasındaki münasebetler bozulmaya yüz tutmuştu. Rauf Paşa'nın ihtisab vergisinin Şam'da uygulanmasını terk veya tehir etmesi ihtisab rusumunun/vergilerinin Şam'da uygulanması mevsiminin olmadığındandı. Hacdan döndüğünde duruma hakim bir vaziyette icrasının mümkün olacağını Rauf Paşa Bab-ı Âli'ye bildirdiğinde, II. Mahmut gönderdiği hatt-ı hümayunda: "İhtisab maddesinin diğer mahallerde uygulandığını, Şam halkının isteğiyle bunu terk caiz olmadığını", "Bu fesadın meydana çıkması çok dar vakte tesadüf etmiş olduğundan başka tedbirin şimdilik çaresi mümkün olamayacağından istenildiği gibi icrasına başlansın. Bu Şam ve havalisi her ne kadar mübarek bir mahal ise de, çoğu halkı bi-ar ve haya ve şerir oldukları dahi açıktır. hadlerini bilerek edeplerini takınırlar inşaallah" diyerek gereğini izah etmiştir.³⁶

Bununla beraber II. Mahmut, Şam'da mevcut vaziyetin oluşmasında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın da tesiri ve parmağı olduğunu biliyordu. Bunun için M. Ali Paşa'yı cezalandırmaya karar verdi.

II. Mahmut'un Mehmet Ali Paşa'yı Cezalandırma Planı

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

II. Mahmut, M. Ali'ye Mora isyanlarındaki yararlıklarına karşılık Girit ile Suriye ve Trablus-Şam paşalığını vaat etmişti. Fakat M. Ali başarısız olunca ve II. Mahmut kendisinden yardım göremediğinden ayrıca onu kabahatli gördüğünden ona vaat ettiklerinden sadece Girit valiliğini vermekle iktifa etmişti. Bir müddet sonra da Hüsrev Paşa ve diğer müşavirleriyle istişare ederek M. Ali'yi cezalandırmak için bir plan hazırladı. Bu plana göre, Selim Mehmet Paşa Şam valisi atanacak, Mısır'da bir olay çıkartılacak ve Selim Paşa ani bir hareketle M. Ali'yi bastıracaktı.

M. Ali Paşa, Bab-ı Âli'deki casusları vasıtasıyla bu planı öğrendi. Bunun üzerine hem bu planı bozmak hem de Şam ve Suriye valiliklerini almak için bir bahane aramaya başladı.³⁷

Şam'ın Durumu, Yapısının Bozulması ve Şam'da Filizlendirilen Türk Düşmanlığı

Selim Paşa Şam'a gelmeden önce, Ali Rıza Paşa, Bab-ı Âliye, "Şam'a her taraftan Osmanlı eskisi delil³⁸ başı bozuntusu birçok haşerat (eşkiya) biriktiğini, 'Eski Şam', 'Yeni Şam' diyerek daha bir takım insanların şehre hicret ettiğini ve bunların tekrar memleketlerine gönderilmesi ile Şam'ın, (kabilse) temizlenmesinin münasip olacağı" ihtar edilmişti. Bu ihtar, Bab-ı Âli tarafından beğenilerek, Şam'a varınca bu meselenin icabına bakması Selim Paşa'ya bildirilmişti. Bu gizli tedbir, hissedilen fesadı gidermeye kafi gelir zannıyla işin ilerisine gidilmemişti.³⁹ Şam'da halkın eski yapısı değişmiş her aşiret ve mahallede pek çok eşkiya çetesi oluşmuştu. İhtisab maddesinden dolayı fesadı çıkaranlar da bu "Şam ahalisinden birtakım kendini bilmez şahıslardı". Musul ve Kerküklü olup, Şam'da oturan nüfusu; Kürt, Havari, Mağribî takımını Şam'dan çıkarmak üzere yerli eşkiya bir cemiyet kurmuş, Sarıca sokağı mahallesinde niza, karışıklık yaparak insanları öldürmeye başlamışlardı. Bu eşkiya cemiyeti sokak ve pazarlarda; "Memleketimize Türk uşağı dolup, kâr ve irâde⁴⁰ sahibi oluyorlar, kaht⁴¹ ediyorlar, biz bunları istemeyiz" diye sloganlar atıyorlar ve halkı kışkırtıyorlardı. Bunun yanında sakin halk: "Arz sultanımızdır" diyerek Padişaha sadakat gösteriyordu.⁴²

Selim Mehmet Paşa ve Şam'a Gelişi

II. Mahmut, M. Ali Paşa'yı saf dışı etmek aynı zamanda Şam eşkiasını takip etmek için, Selim Mehmet Paşa'yı⁴³ uygun görmüştü. Çünkü o, tecrübeli ve dirayetli bir kişiydi. Şam valisi Rauf Paşa'nın Şam'da ihtisab maddesini mevcut menfi sebeplerden dolayı uygulayamayışı, gevşekliğine hamledilerek, kendisi Hacda iken, Halep tarafında vazifeli, hakikatte Mehmet Ali Paşa ve eşkiyayı takip etmekle meşgul olan, zahirde ise Bağdat ordusuna destekçi olarak görünen M. Selim Paşa'ya, Şam havalisinde bulunurken Şam valiliği gizlice verildi. Rauf Paşa Hacdan dönünce azledilip vezaret rütbesiyle Bursa'da ikamete mecbur edildi.⁴⁴ Şam'dan Rauf Paşa'nın uzaklaştırılmasını Selim Paşa istiyordu. Sebebi ise, Rauf Paşa'nın memuriyete başladığından beri Şam'da kaymakam olarak eskimiş olması ve araştırmasına göre, Şam'da bulunmasının münasip olmadığı görüşüydü. Bu yüzden Şam'dan uzaklaştırılması gerekiyordu.⁴⁵

Selim Mehmed Paşa Şam'a giderken Hama'da Aneze aşiretinden bazı "eşkiya"ları idam ettirmiş, bazılarını da zincire vurdurup Şam'a götürmüştü.⁴⁶ Sayda valisi Abdullah Paşa'nın Tatar Ağası⁴⁷ Hacı Hasan Ağa'nın Şamlılardan edindiği bilgilere göre Şam halkı Selim Paşa'nın bu tutumundan çok ürkümüştü.⁴⁸

Selim Paşa'nın bu tutum içerisinde olmasının sebebi vardı. Şam'a giderken Humus'ta

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

kendisiyle görüşen Osman Paşa, ona bazı Şamlıların katlini telkin etmiş, Selim Paşa da Şam'a girince bu yolda icraata kalkmak istemiş, onun bu tutumu da halkı ürkütmüştü.⁴⁹

Aneze aşireti eşkıyalık yapan bir aşiretti. Bu aşiret Humus ile İkkapılı denen yer arasında Balıkesir kervanını vurup üç beş bin keselik mal ve eşyasını yağmalamıştı.⁵⁰ Selim Paşa Halep'ten gelirken beraberinde olan 1500'den fazla askerinin 700-800'den fazlası muharebelerde ve eşkıyanın elinde telef oldu. Kalan askerleriyle de Şam'a geldi.⁵¹ Askerlerinin bazılarını şehir içindeki hanlara, birazını Şam kalesine, birazını saray civarına, birazını da saray içine yerleştirdi.⁵² Selim Paşa gelen askerlerine, hemen zahireler ve cephane tedarik ettirdi.⁵³ Selim Paşa, Şam'a gelişinden iki gün sonra, Şam'a gelinceye kadar mütesellim tayin ettiği Mehmet Ağa'nın "haksız olarak" öldürülmesini halka teklif etmiş ise de Mehmet Ağa korkuyla evine kapanması üzerine, Selim Paşa bu kez mahalle muhtarlarını toplayıp Mehmet Ağa'nın Şam'dan çıkarılmasını istemiş ve sonunda Mehmet Ağa Şam'dan çıkartılmıştı.⁵⁴ Selim Paşa'nın Şam'a gelişi sırasında ve Şam'da davranışları çok katıydı. Onun, Şam'da uzun süre kaymakamlık yapmış ve halkın oldukça sevgisini kazanmış olan Osman Paşa'nın Şam'da bulunmasını zararlı görüp, daha kendisi Şam'a girmeden Osman Paşa'yı Şam'dan uzaklaştırması da bir hataydı. İşbilir bir kimse olan Osman Paşa, bir emirname ile Şam'dan çıkartılmış ve Adana tarafında vazifelendirilmek üzere Konya'da Hacı Ali Paşanın dairesinde ikamete mecbur edilmiştir.⁵⁵

Selim Paşa Şam'a geldikten sonra halka gözdağı vermek niyetiyle olacak ki sert davranmaya devam etti. Askerleri de aynı yolu takip etti. Kethüdası, tüfenkçibaşısı, sorumsuzca halktan para alma yolunu tutmuşlardı. Selim Paşa, gelen şikayetlere de itibar etmediği gibi şikayet eden halkı da cezalandırıp azarlama yoluna gitmişti.⁵⁶

15 Eylül Çarşamba günü eşraf, ulema toplanıp Paşa Kapısı'na davet edilerek bir meşveret yaptılar. İhtisab maddesinin tanzim ve tesviyesi konusundaki meşverette, M. Selim Paşa, ihtisab vergisinin, Devlet-i Aliyye'nin kesin bir isteği olduğunu onlara bildirdi.⁵⁷

Bu müzakereler esnasında, Müftü, Nakib'ül-Eşraf Kaymakamı ile Kiler Emini kaleye gelerek, kalede hepsi Selim Paşa ile ittifak etmişlerdi. Selim Paşa ile halk arasındaki münakaşa da bir ara iyi muameleye dönüşmüştü.⁵⁸ Selim Paşa ihtisab maddesini uygulamaya koymakta kararlıydı. Etrafından Kasap Başı, Ekmekçibaşı ve Muhtesib nasbederek Şam'da mevcut bulunan ekmekçi, kasap, bakkal, sebze ve etçi dükkanlarının her birinden 20'şer, 30'ar kuruş almaya başladı. Bütün ulema, müderrisler, esnaf, halk, hatipler, imamlar ve eşraf ihtisab vergisinin affını istedilerse de Selim Paşa buna müsaade etmeyip, bütün han, mahzen ve dükkanları tek tek saydırarak defter tutturmayı başlattı. Yarıdan fazlası tespit edilip yazılarak teslim edildi. Diğerleri için de mahalle muhtarları vasıtasıyla yazdırılmaya başlandı.⁵⁹ Selim Paşa onlara: "Maksadım, sizden akçe almak değildir. Devlet-i Aliyye'nin emrini yerine getirmektir", diyerek uygulamayı sürdürmeye devam etti.⁶⁰

İsyanın Başlaması ve Gelişimi

İhtisab maddesinde ve vergi toplanmasında Selim Paşa'nın kararlılıkla ısrar etmesi üzerine, 16 Eylül Perşembe günü halk saraya hücum etti. Etrafta bir karışıklık meydana geldi. Selim Paşa, herkesin dağılıp gitmesini, dükkanlarını açıp alışverişleriyle meşgul olmalarını istedi.⁶¹

Ertesi Cuma günü Şam halkı tahrik de edilerek tekrar ayaklandılar. İsyancılar, Selim

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

Paşanın sergerdelerinden Gazi Kıran ve Hacı Ömeroğlu'nun bulunduğu hanlara hücum ettiler.⁶² Bu aralık Müftü, Nakıp Efendi ve Kiler Emini, Selim Paşa'ya gelip: "Efendim bunlar böyle bir edepsizlik eylemişler suçlarını affeyle" deyince Selim Paşa onlara da kızarak üçünü de hapsedti. Selim Paşa'nın bu hareketi fesat ateşini alevlendirdi. Bunun üzerine isyancı halk ile saray arasında muharebe/çatışma başladı. Selim Paşa saraydan çıkmak istemiş ise de eşkiya kapıları kapattı. Bunun üzerine Selim Paşa, Saraçhane Kapısı'ndan çıkıp, Hendek Kalesi'ne ulaşabildi.⁶³ Develiğe ve saraya hücum eden isyancı halk develiği yağma ettikten sonra saraya hücum etti. Saray ve civarı ile saraya yakın olan Bedestan, Bit Pazarı, Yeni Çarşı, Konrat mahallesi, Paşa Kapısı bu isyan ve muharebe esnasında yakılıp, yağma edildi. "Eşkiya", 6-7 gün muharebe ve yağma hareketinde bulundu.

Bu yağmada Şam'ın çoğu mahalleri yakıldı. Kiler-i hac mühimmatı ve bütün mal ve eşyaları yağma edildi. Şam'a tüfek ve humbaradan başka gece ve gündüz yüzlerce top atılarak Şam-ı Şerif harap edildi. "Bab-ı kabe olan Belde-i Şerif'te, hiçbir tarihte bu kadar hasar meydana gelmemiştir".⁶⁴

Bu arada Selim Paşa, maiyeti Hacı Ömeroğlu, Veli Ağa, Pehlivan Ağa, Genç Ağa, İmam Ağa va beşyüz kadar askeriyile kaleden, muharebeye devam ediyordu. Kethüdası ve Kadı Kıran ise camiye kapanıp, altı gün muharebe etmişler, ancak isyancıların galebesiyle, sonra müftü konağına ve oradan da Şemdin Ağa'nın konağına vardılar. Oradan da, hayli kayıp vererek ve çarpışarak taşra meydana çıktılar.⁶⁵ Fesadı alevlendiren gizli eller/yabancı adamlardı. Yerli ahalinin buna cesaret edemeyeceği ise kesindi.⁶⁶

Bu esnada olayı çıkarları lehinde yönlendirmeye çalışan çıkarıcı büyük devletlerin ve kişilerin ve Mısır valisi M. Ali Paşa'nın bütün dikkatleri Şam'a çevrilmişti. Zaten hemen hepsinin, isyan ve ihtilalde parmağı vardı. Ancak II. Mahmut, zaten işin bilincindeydi. O bir hatt-ı hümayununda: "bu Şam hadisesi, yalnız ahalinin cesaretinden olmayıp etrafın tahrikinden meydana geldiğine şüphe yoktur" diyerek hadisenin mahiyetine vakıf olduğunu belirtiyordu.⁶⁷

Şam vak'asının çıkmasında dışta bölgede çıkarıcı olan devletlerin, içte ise başta Mehmet Ali Paşa'nın, Sayda valisi Abdullah Paşa'nın ve İbrahim Paşa'nın parmağı, tahrikleri vardı. Şam isyanı çıktığı sırada Adana, Maraş taraflarında.⁶⁸ Lübnan, Halep, Sayda ve Akka taraflarında da aynı hadiseler cereyan ediyordu.⁶⁹ Şam vak'ası için şartlar mevcut olunca, çıkarıcı devletler, ve onların hazırladığı zeminde Mehmet Ali Paşa, Abdullah Paşa ve İbrahim Paşa harekete geçtiler. Çıkarıcı, gayrimüslimlerin hâmisî devletler, bölgedeki Hıristiyanların nüfuzunu artırmak ve ticari emellerine ulaşmak; Mehmet Ali Paşa da, önceden beri almayı planladığı Suriye'yi ele geçirmek için mücadele veriyorlardı. Hadiseye vakıf kimselerin anlattıklarına göre, Şam fesadının mucidi Sayda valisi Abdullah

Paşa olduğudur.⁷⁰ Şam vak'asından canını kurtarıp o esnada İstanbul'a gelen, Selim Paşa'nın biraderi Halil Bey'in oğlu Atıf Bey'in, Bab-ı Âli'ye verdiği takrire dair yazılan hatt-ı humayunda II. Mahmud: "Bu Şam vak'asında bazı tarafların parmağı olduğu hatıra geldiği gibi, caiz ki Sayda valisinin dahi ola. Çünkü bunlar Devlet-i Aliyye'mizden tamamiyle emin olamayıp, daima tevehhüş⁷¹ üzeredirler. Bu surette Suriye eyaletinin gereği gibi nizama girdiği anda bunlara dahi zararı olacağını iyi bildiklerinden, işte o suretlere vardırırmamak için şu Şam fesadının ika edilmiş olması (çıkışmış olması) caizdir (normaldir)" diyerek olayın mahiyetini vukufiyetle teyit ediyordu.⁷² Şam vak'asının çıkmasında Abdullah Paşa'nın tahriki de olduğu bir gerçektir. M. Ali Paşa'yla ihtilafı olmasına rağmen bazı konularda kendisiyle işbirliği içindeydi. Hatta Akka'yı, Mehmet Ali Paşa'ya teslim edecekti.⁷³ İbrahim

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

Paşa, Şam'da Abdullah Paşa'nın, Şam fesadının çıkışını tahrik ettiğine dair bir mektubunu da ele geçirmişti.⁷⁴ Abdullah Paşa, Şam'ı ele geçirmek istediğinden vergiye karşı oluşan tepkinin oluşturduğu vasatı fırsat bilerek Şam halkını, Selim Paşa'ya karşı tahrik edip kendi tarafına çekmeye çalışmıştı. Bundan dolayı isyanı bastırmak şöyle dursun, bilakis teşvik ve yardımda bulunuyordu.⁷⁵ Selim Paşa muhasarada iken Akka'dan, gizli olarak geceleri isyancılara humbara danesi, lağımçı ustası, eşkıya reislerine de tahrik mektupları gönderiyordu.⁷⁶

Fesadın çıkmasına karışan diğer bir paşa da İbrahim Paşa'dır. İbrahim Paşa daha önce Bafa, Gazze, Remle ve Kudüs-i Şerif'e adamlarını yerleştirmişti. Fesat çıkınca Şam'a 36 saat mesafede olan Akka'yı kuşattı. Akka valisiyle muharebe ederken bir yandan da gizlice Şam'daki adamları ve Şam halkından bazılarıyla mektuplaşıyordu.⁷⁷ Zaten II. Mahmut'un planından haberi olan Mehmet Ali Paşa, Suriye'yi kendi Mısır valiliğine ilhak etmek için bir fırsat kollamaktaydı. İsyân, fesat çıkarttıktan sonra da oğlu İbrahim Paşa'yı Avrupa usullerine göre yetiştirilmiş bir ordunun başında Suriye'ye sevk etmiş bulunuyordu.⁷⁸ Çıkarıcı devletler ile temasları olan gayrimüslimler de Lübnan'da çıkarıcı, hâmi devletler tarafından kışkırtılarak ayaklanmışlardı. Böyle bir gayrimüslim-Müslüman ayaklanması da o vakte kadar görülmemiş bir şeydi.⁷⁹ Bu mahiyette Şam'da büyük bir vak'a/olay meydana gelmesiyle, aynı anda Şam'ın çevre beldelerinde de isyanlar başlatılması dikkat çekiciydi. Belliki "ihtilal" iyi planlanmıştı. Şam'ın çevre beldelerinde isyanların çıkartılmasının bir gayesi de Mehmet Selim Paşa'nın hiçbir taraftan yardım temini sağlayamaması, yardım/destek yollarının kesilmesi, dolayısıyla isyanı bastırarak gücü ve malzemeyi elde edememesi ve böylece başarısız kılınması yönünde idi.

Selim Paşa kalede muhasara altında iken Bab-ı Âli'den, Abdullah Paşa'dan, Halep kaymakamı Mehmet Paşa'dan yardım ve imdat istedi. Hama mütesellimi,⁸⁰ Şam büyüklerine, fesadın önünün alınması, çaresine bakılması için mektuplar yazdı. Ancak Abdullah Paşa, Mısır gairesini bahane ederek yardım göndermedi. Bab-ı Âli'nin, Halep kaymakamı Mehmet Paşa'dan, bir münasip sergerde ile acele, işe yarar asker yetiştirmesini istedi ise de o da, kendi tarafındaki karışıklıklardan dolayı, Selim Paşa'nın imdadına yetişemedi. Selim Mehmet Paşa da çaresiz bir durumda, muhasarada direnmekteydi.⁸¹

Selim Paşa aleyhine hareket Şam ahali, kendilerini haklı göstermek için bir taraftan da muhtevaları "iftiralar"la dolu ilamlar, mahzarlar gönderiyorlardı.⁸² Olay bu merhalede seyrederken Şam kadısı, Padişah'tan, "ahalisine merhamet ve şefkatle muamele edecek, ehl-i insaf birisini üzerimize tayin ederek bizi bu zalimin elinden kurtar" diye istekte bulundu.⁸³ Bab-ı Âli de vak'anın sıhhati anlaşılınca acele tedbirler almaya başladı. Selim Paşa'nın görevden azline ve Şam'dan çıkarılmasına, ayrıca Hac mevsiminin yaklaşması dolayısıyla eşkıyanın "te'dibi" sonraya bırakılarak Şam'a acele bir mütesellim gönderilmesine karar ve izin verildi. II. Mahmut olayın dış ve iç tahrik sonucu meydana geldiğini bilmekle beraber, "Selim Paşa'nın mazbut olan mizacına göre bu misilli maddelerde pek acele etmez ama bilmem bu hususta etrafı bir iyice anlamaksızın niçin çok acele etmiş" diyerek Selim Paşa'nın hareketlerine de bir mana veremem işti.⁸⁴

Padişah, Hacı Ali Paşa'yı vali, kapıcıbaşlarından Himmet Ağa'yı da mütesellim tayin ederek acele Şam'a gönderdi. Bab-ı Âli bu tedbirlerle meşgulken Selim Paşa'nın vefat haberi gelmişti.⁸⁵

Selim Mehmet Paşa'nın Yakılması Hadisesi

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

Bu vaziyet ve şartlar içinde Selim Paşa, kalede mahsur kalmış ve muharebeye devam ediyordu. Şam isyanını çıkartanlar Şam'a giren bütün yolları kapatmışlardı.⁸⁶ 28 Ekim 1831 Perşembe günü saat beşte mağribi⁸⁷ askerinin sergerdelerinden olan Reşit Ağa ile Abdülkerim Ağa maiyetleri olan mağribi takımıyla kaleye gelip, kaleden çıkan asker taifesini alarak, Hara denilen mahalle halkına teslim ettiler. Onları, Duma denilen kasabanın sınırına kadar emniyetle çıkarıp, oradan kendi memleketlerine uğurladıktan sonra geri döndüler. Hacı Ömeroğlu, Veli Ağa ve Pehlivan Ağa esir edildiler.⁸⁸ Sonra ahali Selim Paşa'yı kaleden çıkarıp,⁸⁹

Azmizade Ahmed Paşa'nın konağına, oradan da, konağın darlığı sebebiyle alınıp hizmetçi ve teb'asıyla Asraniye mahallesinde Hara Emine'nin konağına naklettiler. Sonra Çorbacı⁹⁰ Daranı denilen kimsenin evine gidip orada bir toplantı yaparak, Selim Paşa'nın dairesinde mevcut olan 130, kethüdası ve dayısı hizmetinde bulunan 150 nefer hademeyi çok bularak, dairesinde 30 neferin yeterli olacağını, diğerlerinin memleketlerine gönderilmesine izin verilmesini Selim Paşa'ya haber verdiler. Selim Paşa'nın divan katibi gelerek, buna Paşa'nın razı olmadığını, "eğer beni öldürmek niyetleri varsa gelsinler, öldürsünler" diye kesin cevap verdiğini bildirdi. Orada bulunanlar bunun üzerine olumlu veya olumsuz bir cevap vermeden dağıldılar. Selim Paşa 29 Ekim Cuma gecesi saat üçte müftünün konağında olan kethüdasını, dayısını ve kapıcılar kethüdasını yanına çağırdı. Müftü ve ileri gelenler hemen onları Selim Paşa'ya gönderdikten sonra, gece saat 4 sıralarında bir takım kimseler toplanarak Selim Paşa'nın bulunduğu konağa hücum ettiler. Kiler emininin evinde bulunan Çorbacı Daranı durumdan haberdar edildi. Çorbacı Daranı, hizmetçileriyle gelerek saldırganları dağıttıktan sonra Selim Paşa'nın kapıcılarına, asla kapıyı açmamalarını tembih etti. Ancak daha sonra Cuma günü sabah erkenden isyancılar bir fitne çıkararak çoğaldılar ve Selim Paşa'nın konağına topluca saldırdılar. Kapıcılar isyancılara mani olamadılar.

İsyancılar içeri saldırarak Selim Paşa'nın kethüdasını idam ettiler. Selim Paşa uykudan uyanıp odasının kapısını kapattıktan sonra kendisini müdafaa etmek üzere tüfeğini alarak "hainler"den beş kişiyi öldürdü. Bunun üzerine "eşkıyalar", Selim Paşa'nın odasını ateşe verdiler. Daha sonra hazinedarını, divan katibini, dayısı ve kapıcı kethüdasını ve diğer hizmetçilerden iki kişiyi öldürdü ve idam ettiler. Diğer kalanlarını da Şam'dan uzaklaştırdılar. Selim Mehmet Paşa, 29 Ekim⁹¹ 1831 Cuma günü sabah saat 5'te isyancılar tarafından yakılarak böylece öldürülmüştü.⁹²

Şam eşrafı, Selim Paşa'nın yakılmasını zulmüne⁹³ hamlederek Bab-ı Âli'ye bildirdiler. II. Mahmut Selim Paşa'nın yakılarak öldürüldüğünü duyunca: "Şu Selim Paşa"ya ve yanında bulunanların teleflerine (yakılmalarına) Hüdâ hakkı için pek yandım ve acıdım, bu çirkin vak'aya sebep olanların ahd-i karibde (en yakın zamanda) cezalarını bulmaları Kerim ve Rahim olan hazret-i Allah'dan mesul (istenir) ve mütemennadır (arzu olunur)" sözleriyle derin üzüntüsünü dile getirdi.⁹⁴

Selim Paşa'nın kendisi, bütün malı ve eşyası yanmıştı. Ölünce 200.000 kuruş borcu ortaya çıkmıştı. Ailesi, padişahın istirham istedi. II. Mahmut: "... Sefer ve hizmet-i şahanemde bulunup, vacibât-ı ubudiyyetin ifasına ikdam üzereyken bi-meşiyetini Teala din ve devletimin uğrunda vefat eden her kim olur ise olsun evlat ve iyali Devlet-i Aliyye'min rahm ve şefkatine ve sıyanet (himayesine) ve ianesine (yardımına) müstehak görülmüştür" diyerek onlara devlet elini uzattı ve sahip çıktı.⁹⁵

Mehmed Selim Paşa yakılarak öldürüldüğünde 60 yaşlarındaydı. Borcu Rume-li'deki

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

çiftliğinin satılışıyla ödendi. Üsküdar'a gömüldü. Bektaşî idi. Oğlu Mahmut Aziz Bey müderris olmuş ve 1854'te ölmüştür.⁹⁶

II. Mahmud'un Şam Halkını Yeniden Kazanma Gayreti

II. Mahmud Şam fesadının ve vak'asının çıkışında yabancı ve çıkarıcı kişiler tarafından tahrik olduğunu biliyordu. O, Şam halkını suçlu görmüyordu. Bu sebeple halkı cezalandırmak mevzubahis edilmedi.⁹⁷ Şam kaymakamından, gerek Şam ve gerek diğer mahallerde, fazla uzamadan düzenin sağlanmasını istedi.⁹⁸

Vak'adan hemen sonra Şam'a fermanlar göndererek Şam halkını affettiğini bildirdi. Şam'da meydana gelen vak'a, Devlet-i Aliyye'ye karşı isyan manasında ele alınmayıp, Selim Paşa'nın yerinde olmayan muamelelerinden meydana geldiği neticesine varılarak bütün halk hakkında af, merhamet ve şefkati havi emirnameler gönderildi. Padişahın fermanı mahkemede okundu. Bunu dinleyen ve işiten halk memnun oldu. Ferman elden ele gezdirildi. Sokak ve pazarlarda ahaliye okundu. Şam halkı bunun üzerine; "Allah sultanımıza yardım etsin, uzun ömürler versin". diye dualar ettiler.⁹⁹

Bu hareket ve siyasetiyle II. Mahmud Şam halkını tekrar kazanmak, Bab-ı Âli'ye bağlılıklarının devamını temin etmek istiyordu. Çünkü Şam vak'asının haberinin kendisine ulaşmasını takip edip haber alan Mehmet Ali Paşa, göz diktiği yerleri almak için hemen harekete geçmişti. Miralay Selim Bey kumandasında dört alay muntazam asker Gazze'ye gelmiş, Topçubaşı İsmail Bey'in kumandasında arkadan süvari piyade birçok topçu neferleri ve bunların arkasından Miralay Yusuf Bey ve Abbas Paşa harekete geçmişti.¹⁰⁰

Mısır askeri geldiğinde hemen karşı çıkılmasına dair Hama ve çevre beldelerde fermanlar okutuldu. Halk Şam ve Mısır askerine karşı çıkacaklarını ve Devlet-i Aliyye'den ayrılmayacaklarını beyan ettiler. II. Mahmud, vak'adan hemen sonra bunlardan başka tedbirler de aldı: Şam ahalisini itaata getirmek için, sâbık Tophane Nazırı Ahmed Efendi, Şam ulemasına yazılan mektuplarla Şam'a; Mehmet Ali Paşa'ya Devlet-i Aliyye'nin tebliğini ve M. Ali Paşa ile Abdullah Paşa'nın arasını bulmak ve barıştırmak için Haremeyn Muhasebecisi Ahmed Nazif Efendi Mısır'a; ve Defterdar Kesedarı Hacı Rasim Efendi de Sayda'ya gönderildi. Mehmet Ali Paşa'ya gönderilen fermanda pek çok nasihatler yanında askerini Mısır'a geri döndürmesi istendi.¹⁰¹ Ancak Mehmet Ali Paşa bunu itibara almadı ve devam etti. Akka yedi aylık bir muhasaradan sonra teslim oldu (27 Mayıs 1832). Suriye halkı, Mehmet Ali Paşa'nın hakimiyetini tanımak mecburiyetinde kaldı. Kavalalı İbrahim Paşa Şam'a vali oldu. Mehmet Ali Paşa gelir gelmez gayrimüslim unsurlara çeşitli imtiyazlar verdi. Hıristiyanların, belediye hizmetlerine iştirakine, alınmasına müsaade etti. Onlar için konan şartları ve tedbirleri ortadan kaldırdı.

Bununla beraber, Suriye halkının çoğu M. Ali Paşa'dan memnun olmamıştı. Lübnan ve Nablus'ta, Mehmet Ali Paşa'ya karşı isyanlar da patlak vermişti.¹⁰²

Sonuç

Şam vak'asının zemininin oluşmasından sonuna kadar vaki olan süreçteki büyük karışıklıklar, isyan ve savaşların çoğu malî sebeplerle, ticaret ve hakimiyet bahanesiyle meydana gelmiştir.¹⁰³ Lübnan limanlarının Batılı devletlere açılmasıyla sömürge emellerini, Hıristiyan, gayrimüslim azınlıkların nüfuzunu da artırmaya çalışarak, onları kendi çıkarları doğrultusunda yetiştirip hazırlayarak, Suriye bölgesinde de gerçekleştirmeye

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

başlamışlardır. Bu durumlar karşısında Müslüman halk da gittikçe fakirleşmeye başlamıştır. Zaten Osmanlı'nın savaş yükünü de Müslüman halk çekiyordu. Müslümanlar savaştan döndüğünde, zımmî hukuka tabi olmaları icabı savaşa katılmayan gayrimüslimlerin daha da zenginleşip güçlendiğini ve mallarının da onlar tarafından yağmalandığını görüyorlardı.

Şam vak'asıyla, Suriye'nin zaptı için şartlar müsait hale getirilmişti. M. Ali Paşa merkezin zayıflığından dolayı oluşan muhtelif grupları, birini diğeri aleyhine tahrik ederek kırdırdı. Kendisine yardım edebilecek olanları himaye etti. Çalıştırdığı geniş ve faal casus şebekesiyle Suriye'yi nüfuzu altına almaya muvaffak oldu. Bu casusları vasıtasıyla birçok Suriye şehirleri, kendilerine yapılan büyük vaatlerin de tesiriyle M. Ali Paşa'ya iltihaka razı duruma getirilmişlerdi. Vilayetlerde halkın, Mısır valisi M. Ali Paşa tarafına meyl ve rağbeti arttı. Birçok taraftardan maada bütün Hıristiyan, gayrimüslim ahaliyi de kendi tarafına çekti. Hıristiyanlar, Suriye'nin M. Ali Paşa tarafından zaptedilmesini arzu ediyorlardı. Bu sebeple İbrahim Paşa'ya bir muzaffer arslan, bir yardımcı nazarıyla bakıyor, onun bütün arzu ve emirlerini memnuniyetle kabul ve icra ediyorlardı. İbrahim Paşa'dan maddi, manevi hiçbir yardım esirgemiyorlardı. M. Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa da Şam, Nablus ve diğer isyanlarda bu Hıristiyanları azami derecede kullanıyordu.¹⁰⁴ Bunda gayrimüslimlerin ve onların himayecileri çıkarıcı devletlerin de menfaatleri vardı. Onlar için M. Ali Paşa'nın yaptığı en önemli şey Batı'nın Batılılaştırma faaliyetlerinin yolunu açması ve zeminini çok iyi hazırlamasıydı. Batılı güçler, Osmanlı'nın zor ve çaresiz anlarında verdikleri, tavsiye ve telkin ettikleri ıslahat/reform tekliflerini kendi çıkarları ve himaye ettikleri azınlıklar lehine yorumlayıp, yönlendirmesini bildiler.

Bu döneme rastlayan ve Osmanlı Devleti'nin çözülmesini sağlayan milliyetçilik fikri de oldukça revaçtaydı. Batılı devletler ve Rusya bu fikri telkin ederek ve mevcut boşluktan yararlanarak azınlıkları isyana hazırlayıp, teşvik etmişlerdir. Bilhassa Şam bölgesindeki Hıristiyan-Yahudi azınlıklara önem verdiler. Müslümanlar arasında da Devlet-i Aliyye'ye karşı Arap milliyetçiliğinin başlatılıp geliştirilmesi için Hıristiyan Arapları kullandılar.¹⁰⁵ Osmanlı Devleti'nin güneyini çökertmek veya bu bölgeden sarsmak istiyorlardı. Çünkü Doğu Akdeniz ve Şam bölgesi Osmanlı'nın bir nevi güvenlik, stratejik merkezi ve sigortasıydı.

Bunlarla beraber Şam vak'ası önemli neticeler doğurdu:

Şam'a ihtisab maddesinin konup, o zamana kadar vergi alınmayan Şam halkından malî zorluklar içinde vergi istenip mevcut şartlara rağmen mecburen toplanmaya çalışılması elim bir vak'ayla sonuçlanmıştı. Çok cepheli bakıldığında Osmanlı Devleti'nde bu vak'a, çözülme sürecinden çöküş sürecine geçişin, önemli bir dönüm noktasını teşkil ettiği görülmektedir. Şam vak'asının neticeleri, Osmanlı Devleti'nin çöküşünün uluslararası yolunu açan ve hızlandıran sebepleri, müdahale ve baskıları oluşturacaktır. M. Ali Paşa'nın başlattığı ve oluşturduğu zeminde Osmanlı dünyası Batı güdümlü, müdahaleli geriye dönülmesi imkânsız hale getirilen, mecburi ve çok yönlü bir Batılılaştırılma süreciyle karşı karşıya kalacaktır.

Bu vak'anın sonunda cesaretlenen ve şımaran M. Ali Paşa daha sonra Devlet ve padişaha savaş açarak Anadolu'ya, Kütahya'ya kadar ilerleyecekti. Şark meselesinde çekilmez yeni bir süreç başlatan M. Ali Paşa II. Mahmut'u, iştahı kabarmış düşmanlarının arasına, onların nüfuzu ve müdahalesi altına itti. Çaresiz Padişah II. Mahmut "denize düşen yılanı sarılır" sözünü işte bu Şam vak'ası sonrası M. Ali Paşa sorunu neticesinde söyledi. Malî

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

sıkıntılar içinde ayakta durmaya çalışan devlet denize düşürüldü. Denizdeki yılan ise Rusya'ydı. İştahı kabarmış, azılı ve zehirli bir ylandı. İşte Kavalalı M. Ali Paşa'nın denize düşürdüğü II. Mahmut, zamanının devlet siyaseti ve dünya dengeleri icabı, çıkarıcı Batı devletlerinin niyet ve hareketleri karşısında kendisini zehirlemeye ve yok etmeye çalışan Rusya'ya sarılmak mecburiyetinde kaldı. Bunlar üzerine yabancıların nüfuzu İstanbul'da ve Şam bölgesinde kat kat arttı. Avrupa devletleri, Amerika ve Rusya, Şam bölgesini, ticari, siyasi ve eğitim tahakkümü altına aldılar ve mevcut sistemi kökünden etkilediler, bozduklar ve değiştirme sürecini başlattılar.¹⁰⁶ Bununla beraber bölgedeki güvenliğin teminatçısı oldukları propagandasını yaptılar¹⁰⁷ Padişah çok ağır sayılabilecek Hünkar İskeleyi antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Osmanlı ekonomisi sonu görünmeyen bir çıkmaza girdi.¹⁰⁸

Bu vak'a Tanzimat'ın yolunu; Tanzimat, Meşrutiyet'in yolunu, Meşrutiyet de Osmanlı hanedanının tasfiyesi paralelinde İttihat ve Terakkî'nin yolunu açacaktır. "Batılılaşma" ideali, bilimde, teşkilatta ve iktisatta Batılılaşmama problemi olarak ortaya çıkacak ve bunun yanında Batı'nın telkin ettiği Batılılaştırılma, güçsüzlüğünü gizlemek için kolay bir "görüntü" oluşturma olarak sosyal hayatta ve hayat tarzında kültürel açıdan ortaya çıkmaya başlayacaktır.

Batılı devletler ve Rusya, bilhassa Şam bölgesindeki Hıristiyan azınlık üzerinde himaye ve nüfuz ve hakimiyetlerini gittikçe arttırdılar. Bu sebeple azınlıklar lehine Tanzimat ve İslahat fermanları gündeme geldi. Müslüman-Hıristiyan eşitliği meselesi, şer-î hükümlere aykırı görülmesi sebebiyle Müslüman halk buna büyük tepki gösterdi. Bu biriken huzursuzluk ve Müslüman tepkisi neticelerinde 1861'de ikinci Şam olayı¹⁰⁹ meydana geldi. Batı'nın Doğu'ya karşı başlattığı üstünlük mücadelesi Müslüman-Hıristiyan eşitliği tartışmalarıyla gündemini korudu. Bu süreçte Batılı güçler, Amerika ve Rusya, İslam dünyasında yeni zümrelerin oluşmasında önemli rol oynadılar ve Hıristiyan azınlığı ve Batılılaştırdıkları zümreleri iyi kullanmasını bildiler. Onları ve paralelinde oluşan yeni laik eliti siyasi olarak desteklediler. Sonuçta Osmanlı dünyasında, ikilikler, ikili kültür¹¹⁰ ve bir huzursuzluk ve karışıklık süreci oluşturuldu.

Osmanlı Devleti'nin, bir paşasına yenilmesi, onun, görüldüğü gibi güçlü olmadığının anlaşılmasına sebep oldu. Bir paşasına mağlup olan bir devletin güçlü devletler karşısında kolaylıkla yenilebileceği anlaşıldı. Ancak bu, Osmanlı Devleti üzerinde istek ve emeli olan güçlü devletler arasındaki rekabeti de beraberinde getirdi. Çıkarlar savaşının sürecini başlattı. Batılılar Osmanlı Devleti'ni paylaşma planlarını hazırlamaya başladılar.

Orta Doğu'da, Araplar ve Türkler arasında Osmanlı düşmanlığı yanında Batı hayranlığı oluşturulmaya başlandı. Sonuçta Arap milliyetçiliği ve Türk-Arap düşmanlığının başlatılmasıyla da gelişen hadiseler, Türk-Arap ilişkilerinde daralmaya ve kopma noktasına kadar vardı.¹¹¹

Netice olarak bir doktora çalışmasına konu olabilecek derinlikleri ve ayrıntıları olan Şam vak'ası, görünüşte ihtisab maddesinden, Osmanlı Devleti'nin muhtaç olduğu para ihtiyacını karşılamak üzere diğer "mümtaz ve müstesna eyaletler"le beraber, bu "müstesna eyalet"ten de ihtisab resmi adıyla ilk ve yeni bir vergi talebinden, gerçekte ise siyasî, iktisadî ve ictimai sebeplerden veya bölgenin değerli, mübarek bir bölge sayılması alışkanlığı yanında malî sıkıntılarla beraber çıkar ve hakimiyet mücadeleleri sebeplerinden dolayı meydana gelmiş ve Batı ve Rusya açısından olumlu, Osmanlı- İslâm Dünyası açısından olumsuz neticeler doğurmuş bir hadise ve ciddi dersler çıkarılmak üzere tarihî

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

elîm bir vak'a olarak karşımıza çıkmıştır.

Dr. Mustafa BIYIKLI

Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi / Türkiye

Alıntı Kaynağı: Türkler, Cilt: 12 Sayfa: 730-740

Dipnotlar :

1. Kaynak ve vesikalarda "ihtilal", "isyan", lafızları ve tabirleri zikredilmektedir. Bkz.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A.), Hatt-ı humayun (H. H.), Nr. 21148-A, 21153-C, Ahmet Lütfi, Tarih-i Lütfi, c. 2, İstanbul 1290, s. 202. E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. 5, 5. baskı, Ankara 1988, s. 129.
2. E. Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. 5, 5. baskı, Ankara 1988, s. 102-124.
3. Tarih-i Lütfi, s. 210.
4. Karal, a.g.e., c. 5, s. 7.
5. Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hanedanlar, c. 2, K. B. Yay., Ankara 1989, s. 951-1044.
6. A.g.e., c. 2, s. 1116-1122.
7. Tarih-i ütfü, s. 210.
8. Halil İnalıcık, "Tarih Perspektif İçinde Arap-Türk İlişkileri" (Terc. Oktay Özel), 19 Mayıs Ün. Eđt. Fak. Dergisi, S. 3, Samsun, Aralık-1988, s. 213.
9. Karal, a.g.e., c. 5, s. 124-164.
10. B.O.A., H. H., Nr. 21152-C.
11. Eyalet-i Mahrûse, muhafaza edilen, gözetilen korunan eyalet demektir.
12. İhtisab: Hesap sorma, hesaba çekme, mesuliyet, mücazat manalarına gelir. Vaktiyle polis ve belediye vazifesini ifa eden ve en başlıca işi esnafın tartı ve ölçülerine nezaretten ibaret olan muhtesip veya ihtisab ağası memuriyeti ve dairesi manasında, ayrıca bu daireye ait rusûm/vergiler (Kamus-ı Türki, s. 75). Resm, Arapça bir kelimedir. Birçok manasından başka "vergi" yerine de kullanılır. Resm, herhangi bir maldan devlet adına alınan vergidir. Bu mana ile çoğulu (cem'i) rusûm; rusûmâttir (Hüseyin Uslu, Başlangıcından Günümüze İslam Müesseseleri Tarihi, İstanbul 1985, s. 229). İhtisab Resmi: Eskiden alınan vergilerden birinin adıdır. Bu vergi, damga, mizan, "yevmiye-i dekkâkin", "bac-pazar" gibi unvanlarla şehir ve kasabalarda ve pazar ve panayır yerlerinde alınırdı. Şimdiki belediye varidatının esası budur. Osmanlılarda 1242 (1826) senesine kadar pek muhtelif şekillerde uygulanmış ve ilk defa "asakir-i mansûre" masraflarına karşılık olmak üzere o tarihte yeni konulan kanun ile yeniden tanzim olunmuştur. İhtisab vergisinin muhtelif devirlerdeki miktarları Osman Nuri Ergin tarafından hazırlanan, Mecelle-i Umur-ı Belediye, c. 1, s. 362-392'de yazılıdır. İhtisab işlerine, İhtisab Nezareti'nin başında memur olarak bulunan İhtisab Nazırı bakardı. 1826 senesinden evvel İhtisab Ağası unvanı taşıyordu. 1854'te de Şehremini unvanı almıştır. Daha geniş bilgi için bkz.; M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüđü, c. 2, İstanbul 1983, s. 40.
13. Müstesna Eyaletler, idare noktasından umumi hükümler dışında muameleye tabi tutulan eyaletler hakkında kullanılan bir tabirdir. Bu türlü muamele gören eyaletler şunlardı: 1- Sayda eyaleti (Beyrut ve Suriye), 2- Halep, 3- Bağdat, 4- Basra, 5- Musul, 6- Trablus Garb, 7- Bingazi, 8- Hicaz, 9- Yemen. Geniş bilgi için bkz: Pakalın, Osmanlı. c. 2 s. 632.
14. Arâzi-i oşriyye, ziraat olundukça her sene hasılatından beytussadakaya konmak üzere oşür alınan yerlere denir.
15. Arâzi-i haraciyye, fetholunan araziyi ülüleme, Müslim olmayan eski ahali elinde bırakır veya hariçten Müslim olmayan ahaliyi getirerek yerleştirirse bu araziye "haraciyye" denilir.
16. Müfrez'ül-Kalem, Tanzimat'tan önce Mısır, Bağdat, Şam ve Yemen hazineleri hakkında kullanılan bir tabirdir. Müfrez ise, ifraz olunmuş, ayrılmış arsa demektir.
17. M. Z. Pakalın, Osmanlı., c. 2, İstanbul 1983, s. 632.

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

18. O zamanda Suriye eyaletiyle Şam eyaleti, aynı manada kullanılmaktaydı.
19. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 204.
20. B.O.A., H. H., Nr. 21152.
21. Mübahat Kütükoğlu, "1826 Düzenlenmesinden Sonra İzmir İhtisab Nezareti", Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13, İstanbul 1983-87, s. 481.
22. A.g.e., s. 481-520.
23. Mübahat Kütükoğlu, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye Kıyafeti ve Malzemesinin Temini Meselesi", Doğumunun Yüzüncü Yılında Mustafa Kemal'e Armağan, İ. Ü. Ed. Fak. yay., İstanbul 1981, s. 520.
24. A.g.e., s. 595.
25. Muhtesib: Sanat erbabının narhlarına bakmak, kile, arşın vesair ölçüler ile terazi ve kantarları muayene edip, düzgün ölçüler kullanmayan ve satışlarda hile yapanları cezalandırmak vazifesiyle mükellef olan memur hakkında kullanılır bir tabirdir. Muhtesib, "İhtisab" kelimesinden meydana gelmez; Pakalın, Osmanlı., c. 2, s. 572; Bir kimsenin tuttuğu kabih (kötü) fiili (iş) beğenmeyip nehiy ve inkar eylemek manasındadır ki murat şu işi niçin böyle ettin diye muaheze eylemekten ibarettir. Muhtesib-i belde bu manadadır.
26. Ziya Kazıcı, Osmanlılarda İhtisab Müessesesi, İstanbul 1987, s. 68-277.
27. A.g.e., s. 53-58.
28. A.g.v.; Tarih-i Lütfi, c. 2, İstanbul 1290, s. 204.
29. Nakib'ül-Eşraf: Hazret-i Peygamber'in Sülalesi mensuplarının işleriyle meşgul olan vazife sahibi hakkında kullanılır bir tabirdir; Pakalın, Osmanlı., c. 2, s. 647.
30. B.O.A., H. H., Nr. 21139-B.
31. B.O.A., H. H., Nr. 21152-B; Tarih-i Lütfi, s. 205.
32. B.O.A., H. H., Nr. 21152-C; Tarih-i Lütfi, s. 205.
33. B.O.A., H. H., Nr. 21152-A, B.O.A., H. H., Nr. 21152-C (vesikanın altında, 33 Şam eşrafının imza ve mührü vardır).
34. B.O.A., H. H., Nr. 21152; Tarih-i Lütfi, s. 205.
35. David D. Commins, Osmanlı Suriyesi'nde Islahat Haraketleri (Terc. Selahattin Ayaz), İstanbul 1993, s. 41.
36. B.O.A., H. H., Nr. 21152-C.
37. Karal, a.g.e., s. 129; M. Ali Paşa'nın Suriye'deki emelleri hakkında geniş bilgi için bkz.: Muhammed H. Kutluoğlu, The Egyptian Question, 1831-1841: The Expansionist Policy of Mehmet Ali Pasha of Egypt, in Syria and Anatolia and The Reaction of The Ottoman Government, (A thesis Submitted to The University of Manchester for The Degree of Doctor of Philosophy in Faculty of Arts), Department of Middle Eastern Studies (Basılmamış doktora tezi), October 1993.
38. Delil: Eski Osmanlı askerlerinde, bir sınıf hafif süvari askeri ki başlıca vazifeleri orduya kılavuzluk etmektir.
39. A.g.e., s. 206.
40. İrade: Buradaki manası, bir büyük zatın emri, hükmü, fermanı demektir.
41. Kaht: Kuraklıktan mahsulat yetişmemekle, bunun neticesi olan açlık; lisanımızda kullanılan "kıtlık".
42. B.O.A., H. H., 21148-B.
43. Selim Mehmet Paşa, Osmanlı sadrazamı. Kapıcıbaşı Hotinli Mustafa Ağa'nın oğlu. Gözü pek ve cesur bir kimseydi. (Tarih-i Lütfi, c. 1, İstanbul 1290, s. 171.) 1830'da Halep çevresindeki eşkiyayı takip ile görevlendirildi. Arkasından Halep valiliği verildi; Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmani, c. 3, İstanbul 1311, s. 60-61; Türk Ansiklopedisi, c. 28, İsmet Parmaksızoğlu, "Selim Mehmet Paşa" maddesi.
44. Tarih-i Lütfi, s. 206.

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

45. B.O.A., H. H., Nr. 21139-A.
46. Muhammed H. Kutluoğlu, The Egyptian Question, 1831-1841, s. 108.
47. Tatar: Postanın kuruluşundan evvel posta işlerini görenlere verilen addır. Postacılar ilkin Tatar oldukları için bu vazifeyi görenlere postacı yerinde Tatar denilmiştir. (Bkz.: Pakalın, Osmanlı., c. 3 s. 420-422). Kamus-ı Türkî'de bunun için; mektup nakleden seri'ül-hareke sa'i, vaktiyle bu hizmeti sür'at-i meşy (yürüyüşü süratli) ile meşhur Tatar efradı ifa ettiklerinden bu manaya tahsis olunmuştur izahatı vardır. (s. 370). Tatar Ağası: Postanın kuruluşundan evvel posta işini görenlerin başına verilen addır. (Pakalın, Osmanlı., c. 3, s. 422).
48. B.O.A., H. H., Nr. 21153.
49. B.O.A., H. H., Nr. 21141.
50. B.O.A., H. H., Nr. 21148-B.
51. B.O.A., H. H., Nr. 21149; 3-5 bin suvari ve piyade ile Şam'a geldiğine dair de kayıtlar vardır.
52. B.O.A., H. H., Nr. 21140-D.
53. B.O.A., H. H., Nr. 21140-D.
54. B.O.A., H. H., Nr. 21140.
55. Tarih-i Lütfi, c. 2, İstanbul 1290, s. 207.
56. B.O.A., H. H., Nr: 21140.
57. B.O.A., H. H., Nr. 21153-D.
58. B.O.A., H. H., Nr. 21153-B.
59. B.O.A., H. H., Nr: 21140.
60. B.O.A., H. H., Nr. 21153-D.
61. B.O.A., H. H., Nr. 21153; Tarih-i Lütfi, s. 203.
62. A.g.v., Tarih-i Lütfi, s. 203.
63. B.O.A., H. H., Nr. 21153-H; 21153-D; 21140; Tarih-i Lütfi, s. 203
64. B.O.A., H. H., Nr. 21153-D; 21153-H; 21140.
65. B.O.A., H. H., Nr. 21153-H.
66. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 202.
67. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 207.
68. B.O.A., H. H., Nr. 21141-S.
69. B.O.A., H. H., Nr. 21141-S; Lammens, a.g.m., s. 62.
70. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 208.
71. Tevehhüs: Vahşet hissetme, yalnızlıktan korkma, vahşi hayvanlar gibi ürkme, bir şeye alışamayıp emniyetsizlikle bakma manalarına gelir.
72. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 204.
73. Lammens, a.g.m., s. 62.
74. Tarih-i Lütfi, s. 208.
75. Ş. Altundağ, K. M. Ali Paşa işyanı Mısır Meselesi (1831-41), 2. baskı, Ank. 1988, s. 39.
76. B.O.A., H. H., Nr. 21149, Tarih-i Lütfi, s. 208.
77. B.O.A., H. H., Nr. 21141-S; 21142-R.
78. Lammens, a.g.m., s. 62.
79. A.g.m., s. 62.
80. Mütesellim: Vergi tahsildarı; bir idare memuru tarafından vergilerin alınmasına memur kişi.

ŞAM VAK'ASI (1831) VE SONUÇLARI

81. B.O.A., H. H., Nr. 21153-E; 21153-G, 21148.
82. B.O.A., H. H., Nr. 21148.
83. B.O.A., H. H., Nr. 21140-F.
84. B.O.A., H. H., Nr. 21148.
85. Tarih-i Lütfi, s. 207.
86. B.O.A., H. H., Nr. 21153-H.
87. Mağribi: Mağrib ahalisinden insan, Fas ve Merakeş'ten.
88. B.O.A., H. H., Nr. 21150.
89. Tarih-i Lütfi, s. 203.
90. Çorbacı: Muhtar, Taşrada Hıristiyanların ileri geleni, mağaza ve dükkan sahibi, yüzbaşıya muadil zabit.
91. Vesikalardaki bu tarihi göz önünde bulundurursak, Türk Ansiklopedisi'nde, "Selim Mehmet Paşa" maddesinin sonunda Selim Paşa'nın ölüm ayı olarak belirtilen "Aralık" ayı doğru değildir.
92. B.O.A., H. H., Nr. 21142; Tarih-i Lütfi, s. 203-204; Karal, a.g.e., s. 129; Parmaksızoğlu, a.g.m., s. 395; M. Selim Paşa'nın yakılması olayına dair vesikalarda çeşitli rivayetler vardır: Birinci rivayette (B. O. A, H. H, Nr. 21138-A; Sayda valisi Abdullah Paşa'dan). Abdullah Paşa'nın olayda parmağı olduğunu düşünürsek, Selim Paşa'nın kendi adamları tarafından öldürüldüğünü vurgulayarak Şam'daki taraftarlarının, isyancılarının aklanması ve Selim Paşa'nın adamları üzerine suçu atma niyeti taşımaktadır. İkinci rivayete dair bilgilerin (B. O. A., H. H., Nr. 21141-K) de doğruluğu zayıftır. Çünkü Selim Paşa kendi konağında değil, yandığı anda (makalede izah ettiğimiz gibi) başkasının konağındaydı. Bunda da, Selim Paşa'ya intihar süsü verilerek, isyancıları suçsuz gösterme kastı vardır.
93. B.O.A., H. H., Nr. 21140-E (Vesikanın altında 43 Şam eşrafının imzası mevcuttur).
94. Tarih-i Lütfi, s. 209.
95. A.g.e., s. 203.
96. Parmaksızoğlu, a.g.m., s. 395.
97. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 202.
98. B.O.A., H. H., Nr. 21139.
99. B.O.A., H. H., 21141-B; 21141-S.
100. Tarih-i Lütfi, c. 2, s. 208.
101. Tarih-i Lütfi, s. 209.
102. Lammens, a.g.m., s. 62.
103. Tarih-i Lütfi, s. 209.
104. Altundağ, s. 36-40.
105. Hamit İnyet, Arap Siyasi Düşüncesinin Seyri (Terc. H. Kırlangıç), İstanbul 1991, s. 273.
106. Bayram Kodaman, "Avrupa Emperyalizminin Osmanlı İmparatorluğu'na Giriş Vasıtaları (1838-1914)", Milli Kültür, Ankara, Haziran-1980, s. 30.
107. R. Salahi Sonyel, "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü", Belleten, C. XLIX, sayı. 195, T. T. K. Yay., Ankara 1985, s. 652.
108. Mansfield, a.g.e., s. 19.
109. Mustafa Halidi-Ömer Ferruh, İslam Ülkelerinde Misyonerlik ve Emperyalizm (Terc. Osman Şekerci), İstanbul 1968, s. 173.
110. Kodaman, a.g.m., s. 27.
111. Samizade Süreyya, "Suriye Ahvali Hakkında", Teârif-u Müslimîn, c. 2, Sayı. 27, İstanbul 1328, s. 48.